

بررسی تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی

کشور ایران

سمیرا متقی^۱

افسانه کاظمی^۲

سمیه ناصرزاده^۳

چکیده:

مقاله حاضر به بررسی تأثیر گردشگری، به عنوان یکی از فاکتورهای اساسی رشد اقتصادی، بر رشد و پیشرفت اقتصادی کشور ایران طی دوره زمانی ۲۰۱۲-۱۹۹۵ می پردازد. و به این منظور از روش مشهور بارو و سالا مارتین در مقالات مربوط به رشد اقتصادی، استفاده می کند.

روش مورد استفاده در این تحقیق، روش اثرات تصادفی بوده و آمار مربوط به متغیرهای مستقل (رشد اقتصادی دوره قبل، نرخ ارز، تعداد گردشگران وارد شده به کشور ایران، درآمد حاصل از گردشگری بین المللی) و وابسته (رشد اقتصادی دوره جاری) مورد استفاده در تحقیق از بانک جهانی، استخراج شده است.

نتایج حاصل از تحقیق حاضر، نشان می دهد که اولاً؛ تمامی متغیرهای مستقل مورد استفاده در تحقیق، تأثیر مثبت و معنی داری بر رشد اقتصادی کشور ایران، طی دوره مورد بررسی داشته اند؛ در ثانی هر چه تعداد ورود گردشگر بین الملل به کشور ایران زیاد شود درآمد حاصل از آن نیز زیاد شده و چون این درآمد، بخشی از تولید ناخالص داخلی کشور محسوب می شود، افزایش آن به صورت مستقیم، منجر به رشد اقتصادی کشور ایران می شود.

بعلاوه، افزایش تعداد گردشگر خارجی در کشور ایران که با ارزآوری نیز همراه است، از یک طرف اثر پویایی را در کل اقتصاد به شکل اثرات سرریز و یا دیگر آثار خارجی نشان می دهد و از طرف دیگر، منجر به رشد و پیشرفت سایر بخشهای اقتصادی که با این بخش در ارتباطند (مانند هتلداری، رستورانداری، حمل و نقل و ...) می شود (تأثیر غیر مستقیم گردشگری بر رشد اقتصادی).

کلید واژه:

گردشگری، رشد اقتصادی، ایران، پانل دیتا

۱- مقدمه

صنعت گردشگری در اقتصاد جهانی دارای اهمیت رو به رشد بوده و در بسیاری از کشورهای توسعه یافته، سهم قابل توجهی از تولید ناخالص داخلی و اشتغال را به خود اختصاص داده است. در زمینه قدرت اشتغال زایی این صنعت می توان به این نکته اشاره کرد که در مقابل ورود هر ۶ نفر جهانگرد به کشور، یک فرصت شغلی ایجاد می شود (با یا بدون واسطه) به گونه ای که، هم کارگران ساده بدون مهارت و هم صاحبان مهارت های گوناگون را می تواند به نوعی در خود جای دهد.

از طرفی، درآمد حاصل از گردشگری در سطح بین المللی کمک قابل ملاحظه ای به تأمین مالی کسری حساب جاری و در نتیجه بهبود وضعیت اقتصادی کشور، می کند. در سطح منطقه ای، گردشگری، به حل مشکل بیکاری کمک می کند و جایگزین فعالیت هایی می شود که مزیت رقابتی خود را از دست داده اند (به خصوص در کشورهای مواجه با صادرات مواد خام).

همچنین این صنعت، به صورت مستقیم و غیر مستقیم اقتصاد جوامع را در خود درگیر می سازد. بر این اساس و بر پایه مباحث پیش گفته، تحقیق حاضر بر آن است تا با بحث و بررسی پیرامون عوامل اثر گذار بر رشد اقتصادی با تأکید بر نقش گردشگری، تأثیر مستقیم و غیر مستقیم این صنعت را بر رشد اقتصادی مورد بحث و بررسی قرار دهد و از آن جاییکه، کشور ایران با دارا بودن جمعیت جوان و جویای کار

samira.motaghi@gmail.com

^۱ - عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور، گروه اقتصاد

^۲ - دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه مازندران

^۳ - دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه پیام نور

و برخورداری از جاذبه های بالای گردشگری در سطح منطقه و جهان، از جایگاه مناسبی برای جذب گردشگر برخوردار می باشد، بنابراین توجه جدی به بررسی تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی این کشور، حائز اهمیت بوده و راهکاری به منظور توسعه صنایع غیر وابسته به منابع انرژی مانند صنعت گردشگری را، فراهم می کند.

سازماندهی مقاله، به شرح زیر است: بخش بعد به بررسی مبانی نظری ارتباط گردشگری بین المللی و رشد اقتصادی می پردازد؛ بخش سوم، برخی از مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته را به طور مختصر ارائه می کند. در بخش چهارم، روش شناسی تحقیق مطرح شده و با بررسی مدل تحقیق، روش تحقیق مورد واکاوی قرار می گیرد و تخمین مدل مطرح می شود و نهایتاً در بخش پنجم به جمع بندی و نتیجه گیری، پرداخته می شود.

۲- مبانی نظری

فرضیه صادرات منجر به رشد (ELGH)^۱، نقطه کلیدی و نظری ارتباط مبحث گردشگری و رشد اقتصادی می باشد که، رشد اقتصادی را علاوه بر نیروی کار و سرمایه، تابعی از توسعه صادرات مطرح می کند (مارین، ۱۹۹۲: ص ۶۷۹). در این نظریه، گردشگری نوعی صادرات محسوب شده و خود منجر به ایجاد فرضیه گردشگری منجر به رشد (TLGH)^۲ می شود.

بر اساس این نظریه، رشد اقتصادی یک کشور نه تنها تابعی از نیروی کار، سرمایه، صادرات و عوامل دیگر در آن کشور است بلکه می تواند تحت تأثیر میزان گردشگر وارد شده، به آن کشور نیز باشد. (شریفی رنایی و همکاران، ۱۳۸۹)^۳ و (بالاگوئر و کانتاوالا^۴ (۲۰۰۲)).

صنعت گردشگری، یکی از صنایع مهم و تأثیر گذار در اقتصاد کشورهاست که بر اساس آمارهای سازمان ملل متحد و شورای گردشگری و مسافرت های جهانی^۵، به صورت مستقیم و غیرمستقیم، اقتصاد جوامع را تحت الشعاع خود قرار می دهد.

این فرآیند به صورت کامل در شکل شماره ۱، آورده شده است. همانطور که این شکل، نشان می دهد، تأثیر مستقیم گردشگری بین المللی بر اقتصاد، از طریق مخارج کل صورت گرفته در یک کشور خاص توسط ساکنان و افراد غیر مقیم برای اهداف متفرقه، مخارج انجام شده توسط دولت به منظور افزایش جاذبه های گردشگری (مانند بهبود فضای موزه ها و افزایش تعداد آنها)، ایجاد بخش های نهادی و خدماتی گردشگری توسط دولت و بخش خصوصی (مانند هتل ها، شرکت های هواپیمایی، فرودگاه ها، آژانس های مسافرتی و اوقات فراغت و خدمات تفریح و سرگرمی در ارتباط مستقیم با گردشگران و ...) صورت می گیرد.

همچنین اشتغال ایجاد شده در صنایع و خدمات وابسته به صنعت توریسم، به صورت مستقیم تولید ناخالص داخلی کشورها را تحت تأثیر قرار می دهد چرا که، بر اساس آمار WTTC، سهم مستقیم گردشگری در GDP در سال ۲۰۱۲، ۲٫۹٪ از کل GDP بود؛ در حالی که این رقم در سال ۲۰۱۳ به ۴٫۳٪ از GDP افزایش یافته است و این افزایش در درجه اول نشان دهنده فعالیت های اقتصادی تولید شده توسط صنایعی مانند هتل ها، آژانس های مسافرتی، خطوط هوایی، رستوران ها، اوقات فراغت، حمل و نقل مسافران و سایر خدمات وابسته به صنعت گردشگری، می باشد.

همچنین، تأثیر غیر مستقیم گردشگری بین المللی بر اقتصاد از طریق مخارج سرمایه گذاری بلندمدت گردشگری (مانند خرید هواپیما و ساخت و ساز هتل جدید و ...)، مخارج کلی دولت به نمایندگی از جامعه (مانند بازاریابی و ارتقاء گردشگری، حمل و نقل هوایی، خدمات امنیتی و بهداشتی مناطق پر رفت و آمد و ...)، خرید داخلی کالا و خدمات توسط بخش هایی که در ارتباط مستقیم با گردشگران هستند، (مانند خدمات غذا و تمیز کردن توسط هتل ها، خدمات سوخت و غذا توسط شرکت های هواپیمایی و خدمات IT توسط آژانس های مسافرتی) و ... صورت می گیرد.

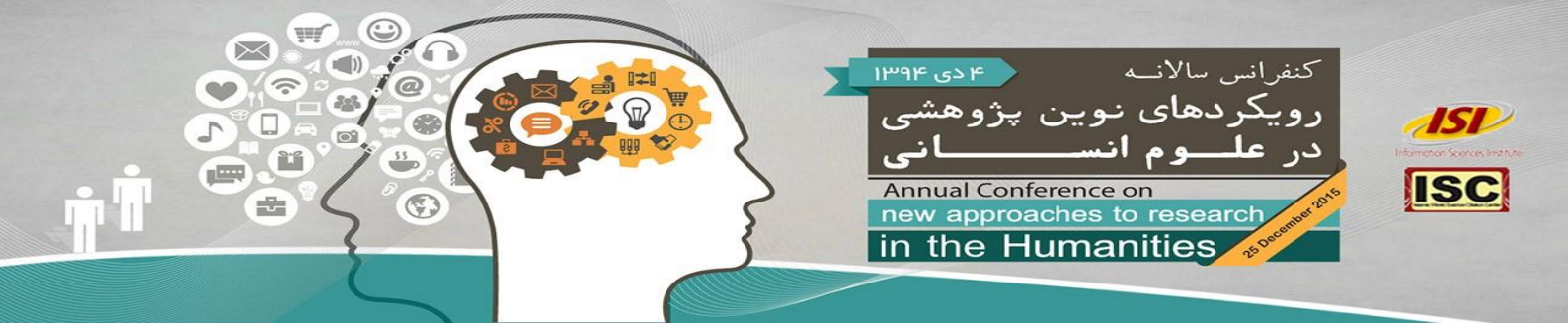
^۱ . Export-Led Growth Hypothesis

^۲ .Tourism-Led Growth Hypothesis

^۳ . Cortés and Pulina. (۲۰۰۶)

^۴ . Balaguer and Cantavella

^۵ . WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL (WTTC)

شکل ۱- تأثیر گردشگری بر اقتصاد

۳- پیشینه تحقیق

در زمینه گردشگری و مباحث مربوط به این حوزه، مطالعات متعددی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که به تعداد محدودی از این مطالعات که به صورت مستقیم با موضوع تحقیق مرتبط هستند، به شرح زیر اشاره می شود، البته در زمینه موضوع مورد بررسی در تحقیق حاضر، نکته حائز اهمیت که اختلاف میان این مطالعه و مطالعات صورت گرفته می باشد، این است که اولاً مطالعات صورت گرفته اغلب مربوط به کشورهای توسعه یافته می باشند، و کشورهای در حال توسعه مانند ایران را در بر نمی گیرند، در ثانی، متغیرهای مورد استفاده در تحقیق حاضر به صورت کامل بر اساس مبانی نظری تحقیق صورت گرفته و هر دو فاکتور مورد استفاده در گردشگری (تعداد ورود گردشگر بین الملل و درآمد حاصل از گردشگری) را در کنار هم مطرح کرده (کاری که در مطالعات دیگر به چشم نمی خورد)؛ از طرفی، سعی شده که مدل مورد استفاده، همه فاکتورهای اثر گذار بر رشد اقتصادی را پوشش دهد.

۳-۱- مطالعات خارجی

درینساکیس^۱ (۲۰۰۴) اثر گردشگری بر رشد اقتصادی بلندمدت یونان را با استفاده از روش علیت گرنجر در دوره زمانی ۲۰۰۰-۱۹۶۰، آزمون کرد و به بررسی بردار همجمعی بین GDP، میزان ارز مؤثر و درآمد حاصل از گردشگری بین‌المللی پرداخت. آزمون‌های علیت گرنجر که بر مدل‌های تصحیح خطا پایه‌ریزی شده بود، مشخص کرد که یک رابطه علی قوی دو طرفه بین درآمدهای حاصل از گردشگری بین‌المللی و رشد اقتصادی وجود دارد. به طور مشابه، در این مطالعه، روابط علی معناداری بین نرخ ارز مؤثر و رشد اقتصادی و همچنین، بین نرخ ارز مؤثر و درآمدهای حاصل از گردشگری بین‌المللی در این دوره در کشور یونان مشاهده شد.

سکویرا و کامپوس^۲ (۲۰۰۵) با استفاده از رویکرد داده‌های پانلی، رابطه بین رشد اقتصادی و گردشگری بین‌المللی را طی دوره زمانی ۱۹۹۹-۱۹۸۰ در کشورهای منتخب جهان بررسی کردند. نتایج مطالعه بیان می‌کند که رشد صنعت گردشگری به تنهایی قادر به فراهم نمودن رشد اقتصادی بالا برای کشورهای مورد نظر نمی‌باشد. همچنین در همه کشورهای مورد مطالعه، صنعت گردشگری رابطه معنی‌داری با رشد اقتصادی نداشته و در اکثر موارد رابطه این صنعت با رشد اقتصادی معنی‌دار نبوده است.

فایسا^۳ و همکاران در سال ۲۰۰۹، به بررسی سهم صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی و توسعه کشورهای آمریکای لاتین پرداخته‌اند. در این مطالعه از داده‌های تابلویی ۱۷ کشور آمریکای لاتین در دوره ۱۹۹۵-۲۰۰۰ در چارچوب مدل رشد نئوکلاسیک استفاده کرده‌اند. نتایج به دست آمده برای کشورهای آمریکای لاتین مشابه نتایج به دست آمده برای کشورهای آفریقایی است.

کیم^۴ و همکاران (۲۰۰۶) به کمک داده‌های ۱۹۸۰-۲۰۰۳ رابطه علی بین گسترش گردشگری و رشد اقتصادی را در تایوان آزمون می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد که رابطه تعادلی بلندمدت بین گردشگری و رشد اقتصادی در کشور تایوان وجود دارد و در کشور تایوان گردشگری و رشد اقتصادی یکدیگر را تقویت می‌کنند.

۳-۲- مطالعات داخلی

رنج‌پور و همکاران (۱۳۹۰)، در بررسی فرضیه توریسم منجر به رشد در ایران طی دوره ۸۸-۱۳۴۷، از روش هم‌انباشتگی جوهانسن - جوسلیوس و آزمون علیت استفاده کرده‌اند. نتایج آزمون هم‌انباشتگی جوهانسن - جوسلیوس نشان می‌دهد که یک رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرهای مذکور وجود دارد و ضریب متغیر درآمد حاصل از گردشگری عددی مثبت می‌باشد. همچنین آزمون‌های علیت نشان می‌دهند که یک رابطه علیت گرنجری بلندمدت از طرف درآمدهای حاصل از توریسم به رشد تولید ناخالص داخلی بدون نفت وجود دارد. از این رو می‌توان استدلال کرد که توسعه صنعت گردشگری می‌تواند به عنوان محرک تولید ناخالص داخلی و نیز عامل رشد اقتصادی کشور مطرح گردد.

اربابیان و همکاران (۱۳۹۲)، برای بررسی همزمان اثر توسعه بخش توریسم بر رشد اقتصادی و نیز اثر رشد اقتصادی بر جذب توریسم، مدل‌های توریسم بین‌الملل و رشد اقتصادی برای ۲۱ کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی در بازه زمانی (۲۰۱۱-۱۹۹۵) را با استفاده از داده‌های تابلویی، مورد بررسی قرار دادند. نتایج، نشان‌دهنده تاثیر مثبت و معنادار توریسم بین‌الملل، سرمایه فیزیکی، درجه باز بودن اقتصاد و آزادی اقتصادی بر رشد اقتصادی است. همچنین نتایج بدست آمده در مدل توریسم بین‌الملل نشان می‌دهد که رشد اقتصادی در این کشورها با توسعه تسهیلات و امکانات زیربنایی سبب توسعه گردشگری می‌شود و افزایش درآمد سرانه هر یک از کشورهای اسلامی منجر به افزایش تقاضای توریسم بقیه اعضا می‌شود. همچنین گسترش تجارت و کاهش قیمت‌ها بر توسعه گردشگری مؤثر است.

حقیقت و همکاران (۱۳۹۲)، رابطه بین رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در منطقه منا را به کمک رابطه علیت و برآورد الگو برای دوره زمانی ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۹، به روش اثرات ثابت بررسی کرده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده، میان گردشگری و رشد اقتصادی در کشورهای منا، رابطه علیت دو طرفه وجود دارد و همچنین اگر رشد اقتصادی کشورهای منا یک درصد افزایش یابد در این صورت گردشگری کشورهای

^۱ . Dritisakis

^۲ . Sequeira and Campos

^۳ . Fayissa

^۴ . Kim

منا ۰/۲۱ درصد افزایش می‌یابد. از طرفی چنانچه گردشگران کشورهای منا یک درصد افزایش یابند در این صورت تولید ناخالص داخلی کشورهای منا به عنوان شاخص رشد اقتصادی ۰/۱۴ درصد افزایش می‌یابد.

شریفی رنایی و همکاران (۱۳۸۹)، به بررسی تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی ایران با استفاده از رویکرد خودتوضیحی با وقفه گسترده (ARDL) و با بهره‌گیری از داده‌های فصلی در دوره ۱۳۶۸-۱۳۸۷ پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری سرانه در بخش گردشگری و همچنین ورود سرانه گردشگران به کشور اثر معناداری بر رشد اقتصادی ایران دارد.

۴- روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر، به منظور بررسی ادبیات موضوع، از روش کتابخانه‌ای استفاده می‌کند. همچنین، در بخش تخمین تابع تقاضا، نرم افزار eviews و روش پانل دیتا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

دوره زمانی مورد بررسی در تحقیق حاضر، ۲۰۱۲-۱۹۹۵ می‌باشد و آمارهای مذکور از شاخص‌های مربوط به بانک جهانی استخراج شده‌اند.

بر این اساس، مدل مورد استفاده در تحقیق حاضر که بر گرفته از مدل ریسو^۱ (۲۰۰۸) که تأثیر گرفته از مدل بارو و سالا-مارتین، می‌باشد به صورت تابع تولید کلی زیر مطرح می‌شود:

$$(۱) \quad GDP_t = F(GDP_{t-1}, TUR_t, ER_t)$$

GDP: تولید ناخالص داخلی (رشد اقتصادی) GDP_t رشد اقتصادی دوره جاری و GDP_{t-1} رشد اقتصادی دوره قبل (به عنوان کامل‌ترین متغیر نشان دهنده رشد اقتصادی)؛

TUR: در تحقیق حاضر، به منظور بررسی کامل‌تر تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی، از دو متغیر TUR_{1t} برای درآمد حاصل از گردشگری بین‌المللی و TUR_{2t} برای تعداد گردشگر ورودی به کشور ایران استفاده می‌کنیم؛

این کار، نقطه تمایز اصلی این مطالعه و سایر مطالعات صورت گرفته در این حوزه می‌باشد.

ER: نرخ ارز.

بر این اساس، معادله ۱، به شکل زیر بازنویسی می‌شود:

$$\ln GDP_t = a_0 + a_1 \ln GDP_{t-1} + a_2 \ln TUR_{1t} + a_3 \ln TUR_{2t} + a_4 \ln ER_t + u_t \quad (۲)$$

در این تابع تولید، سایر عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی به عنوان پیش‌فاکتورهایی درون تولید ناخالص داخلی دوره قبل، دیده شده‌اند.

۴-۱- تخمین مدل

به منظور تخمین مناسب مدل با استفاده از روش پانل دیتا، ابتدا به بررسی مانایی این مدل با استفاده از آزمون دیکی-فولر، می‌پردازیم (که نتایج مربوط به این آزمون در جدول ۱، مشاهده می‌شود).

بر اساس آمار جدول ۱، مشاهده می‌شود، که تمامی متغیرها، مانا هستند پس رگرسیون مورد تخمین واقع شده، کاذب نبوده و قابلیت تخمین پذیری دارد.

^۱ - Rizzo (۲۰۰۸)

جدول ۱: خلاصه نتایج حاصل از آزمون ریشه واحد دیکی-فولر تعمیم یافته

نتیجه	مقدار بحرانی مکینون ۵٪	ADF محاسبه شده	متغیر
مانا	-۱,۹۵۱۳۳۲	-۳,۳۷۶۵۴۸	LGDP _t
مانا	-۳,۶۰۳۲۰۲	-۴,۴۸۲۸۰۴	LGDP _{t-1}
مانا	-۲,۹۵۴۰۲۱	-۴,۰۸۲۵۴۲	Ltur _{1T}
مانا	-۲,۹۵۶۷۰۱	-۴,۲۸۰۹۵۵	Ltur _{2t}
مانا	-۲,۹۵۴۰۲۱	-۴,۵۴۸۷۰۳	Ler _t

منبع: محاسبات تحقیق

به منظور تخمین مدل به روش پانل دیتا ابتدا از آزمون F لیمر استفاده می کنیم تا مشخص شود که آیا عرض از مبدأ ها یکسان می باشند و یا خیر؟

$$F(n-1, nt-n-k) = ((R^2_U - R^2_R) / (n-1)) / ((1 - R^2_U) / (nt-n-1)) \quad (3)$$

R²_U: برآورد به روش اثر ثابت، مجموع مربعات خطاهای مدل برآورد شده با فرض متفاوت بودن عرض از مبدأها؛

R²_R: برآورد به روش PLS1، مجموع مربعات خطاهای برآورد شده با فرض یکسان بودن عرض از مبدأها؛

n: تعداد مقاطع؛

t: تعداد مشاهدات سری زمانی؛

k: تعداد متغیرهای توضیحی مدل.

در ادامه به منظور تعیین روش (اثرات ثابت یا تصادفی)، از آزمون هاسمن، با فرضیات زیر، استفاده می کنیم.

$$\begin{cases} H_0 = \text{مناسب بودن مدل اثر تصادفی} \\ H_1 = \text{تا مناسب بودن مدل اثر تصادفی} \end{cases}$$

نتایج حاصل از این دو آزمون به شرح زیر است.

جدول ۲- نتایج مربوط به آزمون های F و هاسمن

عنوان	مقدار آماره آزمون (statistic)	درصد خطا (prob)
آزمون F	۱۲۳,۵۶	۰,۰۰۰
آزمون هاسمن	۱۱,۳۵	۰,۰۰۳۲

مأخذ: یافته های تحقیق

بر اساس نتایج جدول (۲) مشخص است که، استفاده از OLS کارایی نداشته و ناسازگار می باشد (به همین منظور از آزمون هاسمن نیز استفاده می شود).

از طرفی، نتایج آزمون هاسمن نیز نشان می دهد، که روش اثرات تصادفی به منظور تخمین این مدل، مناسب می باشد. نتایج تخمین مدل به روش اثرات تصادفی، در جدول ۳ به صورت کامل آورده شده است.

جدول ۳- بررسی تأثیر گردشگری بین المللی بر رشد اقتصادی

متغیرها	ضرایب	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	۱,۳۴	۰,۱۲۱۱	۱۴,۶۶۵۵	۰
LnGDP _{t-1} ?	۰,۴۴۰۴	۰,۰۱۲۱۳	۲,۳۴۱۲۰	۰,۰۰۴۵
LnTUR 1t?	۰,۱۲۰۵۴	۰,۰۱۳۳۲۲	۴,۱۵۶۰۹	۰,۰۳۱۰۹
LnTUR 2t?	۰,۰۵۴۰۳	۰,۰۶۵۰۳۴	۳,۴۵۰۳	۰,۰۰۰
LER _t ?	۰,۰۷۴۰	۰,۰۸۳۷۳۷	۵,۰۳۵۶۹	۰,۰۰۰۸۳
R-squared	۰,۶۶۳۴	Mean dependent var		۰,۱۴۶۳۸۶
Adjusted R-squared	۰,۶۵۴۴	S.D. dependent var		۰,۰۳۶۱۹۶
S.E. of regression	۰,۰۰۳۵۹	Sum squared resid		۰,۰۰۰۷۸۷
F-statistic	۲۲,۹۷۶۸۹	Durbin-Watson stat		۱,۷۹
Prob(F-statistic)	۰			

مأخذ: یافته های تحقیق

۵- جمع بندی و نتیجه گیری

تحقیق حاضر به بررسی تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشور ایران، با استفاده از روش پانل دیتا (روش اثرات تصادفی)، طی دوره زمانی ۲۰۱۲-۱۹۹۵، می پردازد. داده های مورد استفاده در این تحقیق مربوط به آمار بانک جهانی بوده و دوره زمانی مورد بررسی بر اساس موجودیت داده ها، استخراج شده است.

نتایج حاصل از تحقیق که با بررسی آمار مربوط به جدول شماره ۳ و با بهره گیری از مبانی نظری صورت گرفته در این راستا می باشد، به شرح زیر است:

الف) کل مدل معنی دار بوده و تمامی متغیرهای مدل (اعم از تولید ناخالص داخلی دوره قبل، تعداد گردشگران ورودی به کشور، درآمد حاصل از گردشگران بین المللی و نرخ ارز)، تأثیر معنی داری بر رشد اقتصادی کشور ایران داشته اند؛

ب) بالا بودن آماره دوربین- واتسن به میزان ۱,۷۹، عدم خودهمبستگی در متغیرهای مدل را نشان می دهد؛

ج) از آنجاییکه مدل مذکور به صورت لگاریتمیک می باشد، تمامی ضرایب کشش محسوب شده و مشخص می شود که کشش بلند مدت تمامی متغیرهای مستقل مدل، مثبت بوده و نشان دهنده تأثیر مثبت این متغیرها بر رشد اقتصادی کشور ایران طی دوره مورد مطالعه، می باشد. به عبارتی، افزایش یک درصدی در متغیرهای تولید ناخالص داخلی دوره قبل، درآمد حاصل از گردشگران بین المللی، تعداد گردشگران ورودی به کشور و نرخ ارز به ترتیب رشد اقتصادی را در کشور ایران به اندازه ۰,۴۴، ۰,۱۲، ۰,۰۵۴ و ۰,۰۷ درصد افزایش می دهد.

بر اساس آمارهای مذکور به خوبی مشخص است که متغیر تولید ناخالص داخلی دوره قبل که به عبارتی همان رشد اقتصادی دوره قبل محسوب می شود، بیشترین تأثیر را بر رشد اقتصادی جاری، خواهد داشت، استفاده از این متغیر که در بر گیرنده، متغیرهای اثر گذار بر

رشد اقتصادی کشور ایران می باشند، و ضریب بالای این متغیر، نقطه تمایز این تحقیق در مقابل تحقیقات پیشین صورت گرفته است که از تعداد محدودی متغیر به عنوان عوامل اثر گذار بر رشد اقتصادی، استفاده کرده اند. همچنین، استفاده همزمان از دو متغیر اصلی گردشگری بین المللی (تعداد گردشگران و درآمد حاصل از گردشگری بین المللی) و تحلیل بر اساس هر دوی این متغیرها، نقطه تمایز دیگر این مطالعه می باشد.

ب) ضریب ۰٫۱۲ درصدی درآمد گردشگران بین المللی و ضریب ۰٫۰۵ درصدی تعداد ورود گردشگر بر رشد اقتصادی کشور ایران، تأثیر قابل قبول گردشگری بر رشد اقتصادی کشور ایران را نشان می دهد. مجموع این ضرایب به خوبی گویای این واقعیت است که، هر چه مجموع مبالغه که گردشگران در کشور ایران، هزینه کنند بیشتر باشد، صنعت گردشگری تأثیرات قابل توجه تری بر اقتصاد این کشور بر جای می گذارد.

و این موضوع به نوعی به توانایی کشور ایران در جذب گردشگر خارجی و واداشتن این گردشگران به هزینه کردن، بر می گردد. به عبارت دیگر، این دو موضوع به منظور تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی ایران، لازم و ملزوم یکدیگر هستند، چرا که از یک سو سیاستگذاران را به جذب گردشگر (و افزایش تعداد گردشگر) از طرق مختلف فرا می خواند و از سوی دیگر آنها را به ایجاد امکانات مناسب تر و متنوع تر به منظور هزینه کرد گردشگران، سوق می دهد.

همچنین، ضریب مثبت متغیرهای تعداد گردشگر ورودی و درآمد حاصل از گردشگری بین المللی، بر رشد اقتصادی کشور ایران، بیان می کند که گردشگری در کشور ایران مانند بسیاری کشورهای دیگر، هم تأثیر مستقیم و هم تأثیر غیر مستقیم بر رشد اقتصادی دارد. از طرفی از آنجاییکه گردشگری از صنایع خدماتی محسوب می شود، هر چه تعداد ورود گردشگر بین الملل به کشور ایران زیاد شود درآمد حاصل از آن نیز زیاد شده و چون این درآمد، بخشی از تولید ناخالص داخلی کشور محسوب می شود، افزایش آن به صورت مستقیم، منجر به رشد اقتصادی کشور ایران می شود.

از طرفی، افزایش تعداد گردشگر خارجی در کشور ایران که با ارزآوری نیز همراه است، از یک طرف اثر پویایی را در کل اقتصاد به شکل اثرات سرریز و یا دیگر آثار خارجی نشان می دهد و از طرف دیگر، منجر به رشد و پیشرفت سایر بخشهای اقتصادی که با این بخش در ارتباطند (مانند هتلداری، رستوران‌داری، حمل و نقل و ...) می شود (تأثیر غیر مستقیم گردشگری بر رشد اقتصادی).

به هر صورت نتایج تحقیق حاضر، به نوعی تأیید کننده تحقیقات پیشین صورت گرفته در ارتباط با گردشگری و تأثیر مثبت آن ب رشد اقتصادی جوامع می باشد.

فهرست منابع

۱. اربابیان، شیرین؛ رفعت، بتول و اشرفیان پور، مریم(۱۳۹۲)، "بررسی رابطه توریسم بین الملل و رشد اقتصادی(مطالعه موردی: کشورهای منتخب عضو سازمان کنفرانس اسلامی)، فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، صص ۱۱۶-۹۷.
۲. حقیقت، علی؛ خرسندیان، عبدالحق و عربی، حامد(۱۳۹۲)، "بررسی رابطه علّیت میان رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا MENA، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال یکم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۲، صص ۱۰۸-۷۱.
۳. رضوانی، علی اصغر، جغرافیا و صنعت توریسم؛ تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور، سال ۱۳۷۴، صص ۶۱.
۴. رنج پور، رضا؛ کریمی تکانلو، زهرا و نجفی نسب، میرحجت(۱۳۹۰)، "بررسی فرضیه توریسم منجر به رشد در ایران طی دوره ۱۳۴۷-۸۸"، فصلنامه تحقیقات اقتصادی راه اندیشه، صص ۱۳۴-۱۱۵.
۵. شریفی رنای، حسین؛ صفائی شکیب، مریم و عمادزاده، مصطفی(۱۳۸۹)، "بررسی اثر گردشگری بر رشد اقتصادی ایران(در سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۷)، فصلنامه علوم اقتصادی، سال دوم، شماره ۶، صص ۲۵-۹.
۶. طیبی، کمیل؛ بابکی، روح‌اله و جباری، امیر(۱۳۸۷)، "بررسی رابطه بین گردشگری و رشد اقتصادی(مطالعه موردی ایران، کشورهای OECD به علاوه کشورهای منتخب)"، مجله دانش و توسعه، شماره ۲۴، صص ۶۳-۸۴.

۷. Balaguer, L. and M. Cantavella-Jorda. (۲۰۰۲). *Tourism as a long-run economic growth factor: The Spanish case. Applied Economics*. ۳۴, pp. ۸۷۷-۸۸۴.

۸. Cortes, I. and M. Pulina (۲۰۰۶), "A further step into ELGH and TLGH for Spain and Italy", <http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/WPapers/default.htm>.
۹. Dritsakis, Nikolas, (۲۰۰۴). *Tourism as a long-run economic growth factor: an empirical investigation for Greece*. *Tourism Economics*, ۱۰, pp ۳۰۵-۳۱۶.
۱۰. Fayissa, B. C. Nsiah, and B. Tadasse. (۲۰۰۹). *Tourism and Economic Growth in Latin American Countries(LAC): Further Empirical Evidence*. *Department of Economics and Finance, Working Papers, March ۲۰۰۹*.
۱۱. Hyun Jeong Kim, Ming-Hsiang Chen, SooCheong Shawn Jang(۲۰۰۶) Tourism expansion and economic development: The case of Taiwan , *Tourism Management*, No.۲۷.
۱۲. Marin, D. (۱۹۹۲), "Is The Export-Led Hypothesis Valid for Industrialized Countries?", *Review of Economics and Statistics*, ۷۴, pp. ۶۷۸-۶۸۸.
۱۳. Sequeira, T and C. Campos (۲۰۰۵),"International Tourism and Economic Growth", *Natural Resources Management*, no. ۱۴, pp. ۱-۲۵.
۱۴. Solow, R. (۱۹۵۶), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, ۷۰, pp. ۱۰۰-۲۵۶.
۱۵. *The United Nations World Tourism Organization (UNWTO) (۲۰۱۰)*.
۱۶. *Tourism Highlights,Facts and Figures section*. Available at www.unwto.org.
۱۷. *World Travel & Tourism Council (WTTC)*. Available at www.wttc.org.
۱۸. *World Bank*. (۲۰۱۰). *World Development Indicators ۲۰۱۰*.

Archive of SID